

6 дәріс. «Су транспортының пайда болуы және дамуы»

Сабақ мақсаты: Теңіз транспортының даму ерекшеліктері

Дәріс жоспары:

1. Теңіз көлігі түсінігі.
2. Теңіз көлігінің пайда болуы.
3. Теңіз флотының дамуы.

1. Теңіз көлігі - материалды өндірістің көліктік сфера түрі; жүктерді және жолаушыларды кемелермен тасымалдауды жүзеге асырады. Теңіз көлігі шетелдер мен ішкі тасымалдаулар үшін кеңінен қолданылады.

Теңіз көлігі ішкі және әсіресе ішкі сауда тасымалдауында маңызды рөл атқарады. Оның еншісіне 80%-дан аса халықаралық жүк айналымы кіреді.

Теңіз көлігі кемелері жолаушық, құрғақ жүктік, құйылған және қызметтік-қосымша болып бөлінеді. 60-шы жылдар ішінде универсалды және мамандандырылған деп бөлінетін құрғақ жүкті кемелердің жаңа түрі пайда болды.

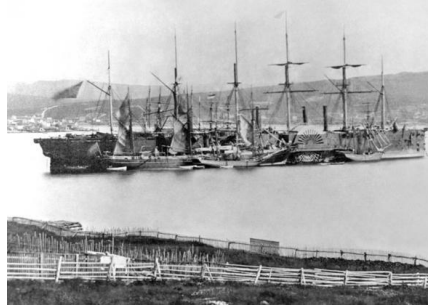
Тасымалдаудың жоғары эффектілі жүйесі - контейнеровоздық, лихтеровоздық, барже-буксирлік және т.б.

Сондай-ақ теңіз көлігіне кеме қозғалысын қамтамасыз етумен байланысты буксирлік, опаттан қорғаушы, түбін тереңдететін, мұз ойғыш және т.б. жұмыстар үшін қолданылатын, түрі мен конструкциясы бойынша көпмүшелі және әр түрлі қызметтік-қосымша мен техникалық флоттық кемелер жатады.

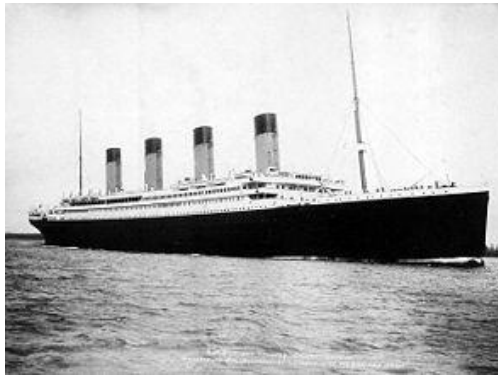
- Сызықтық кемелер – бірнеше порттар арасында кесте бойынша жүзетін кемелер.
- Трапты кемелер - әлемдік флоттың жартысын құрайды, кез келген бос тасымалдармен айналысады.
- Жолаушы кемелері мен паромдары теңіз көлігімен тасымалдаудың бөлек саласы. Әдетте сызықтық болып табылады.

2. Теңіз көлігінің шығу тарихы адамның теңізді зерттеу мен игерудің қажеттілігі пайда болғанда, шамамен б.з.д. 6-4 мың жылдықтарда шыққан. Бірінші теңіз кемесі ескекті болған. Б.з.д. 3 мың жылдықтарда көптеген жүз жылдықтарда кеме қозғалысының бастысы болған желкен ойлап табылды. Осылай ең бірінші желкенді кемелер пайда болды. Б.з.д. 3 ғасырдан б.з. 5 ғасырына дейін Үнді және Қытай елдерінде теңіз саудасы етек алды.

XIX ғ. ортасы мен XX ғ. басына дейін адамдар ең маңызды ашуларға тырысты. 1858 жылы XIX ғасырдың ең ірі жылдамдығын 50 км/сағ жеткізетін "Грейт-Истерн" кемесі (6 сур.) құрылды. 1912 жылы өзінің бірінші рейсінде әйгілі "Титаник"(7 сур.) батып кетті. 2227 жолаушы ішінен 705 адам ғана құтқарылды. Екінші дүниежүзілік соғыс қарсаңында бу турбинасы мен дизельді құрылғылар пайда болып, осының нәтижесінде пароходтар әлемдік аренадан алынды.

6 сурет. Ньюфаундленд жағалауларындағы «Грейт-Истерн».

7 сурет. «Титаник» 10 сәуір 1912 жыл

3. Теңіз көлігі өнеркәсіптік өндірістің өсуімен, халықаралық сауда-саттықтың кеңеюімен бірге дамиды. Теңіз көлігі техникасының дамуы өнеркәсіптің барлық таралымдарымен оның ішінде энергетикалық және машина құрудың қол жеткізулеріне келіп тіреледі. Булық машина бірінші механикалық двигателді өзі жүретін кемелер - параходтарды, ішкі қыздыру двигателі – теплоходты, атомдық реактор – атомоходтарды ойлап табуға мүмкіндік берді.

Қазіргі теңіз кемелері — күрделі инженерлі құрылғылар, олардың кейбір түрлерінің жүк көтергіштігі 500 мың т, ал басты энергетикалық орнатуының қуаттылығы 73,6 Мвт (100 тыс. л. с.) жетеді.

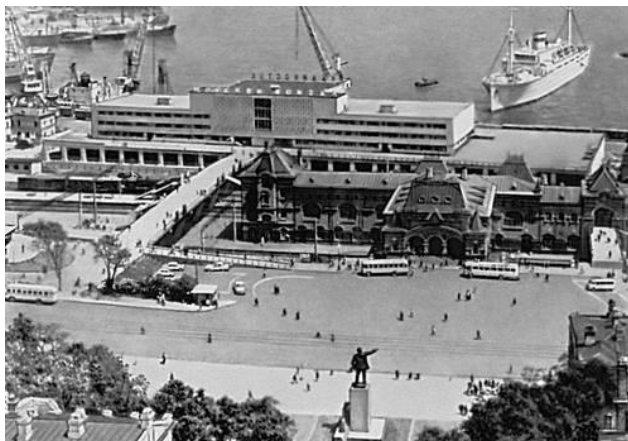
Теңіз көлігі және оның қызметі ұлттық және халықаралық заңдармен реттеледі.

8 сурет. «Михаил Лермонтов» жолаушы теплоходы

9 сурет. «Зоя Космодемьянская» ақтарма жүктерді тасымалдауға арналған кеме.

10 сурет. Владивосток. Теңіз вокзалы.

Өзін тексеруге арналған сұрақтар
Теңіз көлігінің даму тарихы

Ұсынылатын әдебиет:

1. Под флагом России. История зарождения и развития морского торгового флота. Пузырев В.П. Издательство: Согласие 1995 г.
2. Бянкин В. П. Русское торговое мореплавание на Дальнем Востоке (1860-1925 гг.). Владивосток, 1979.
3. История отечественного судостроения. В 5-ти т. СПб., 1992-1996.
4. История флота государства российского. Т. 1-2. М.,1996.
5. Морской транспорт в мировой экономике. Н. В. Лукьянович